

TIJORAT BANKLARI MUAMMOLI KREDITLARINI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Muxammedova Dilduza Anvarovna

Toshkent Kimyo Xalqaro universiteti, “Bank ishi va buxgalteriya hisobi” kafedrası dotsenti.

d.mukhammedova@kiut.uz

Abdullayev Dilshodbek Xurshid o’g’li

Toshkent Kimyo Xalqaro universiteti talabasi.

dilshodbek_x03@bk.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14227675>

Annotatsiya. Ushbu maqolada tijorat banklarining muammoli kreditlarni boshqarishda qo'llaniladigan zamonaviy usullar tahlil qilingan. Shuningdek, muammoli kreditlarni samarali boshqarish uchun qo'llaniladigan zamonaviy yondashuvlar, jumladan kredit monitoringi, restrukturizatsiya, aktivlarni boshqaruvi kompaniyalari faoliyati va raqamli texnologiyalardan foydalanish masalalari ko'rib chiqilgan. Tahlil natijalari asosida O'zbekiston tijorat banklari uchun muammoli kreditlarni boshqarishning samarali tizimini shakllantirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: muammoli kreditlar, tijorat banklari, kredit riski, restrukturizatsiya, aktivlarni boshqarish kompaniyalari, raqamli texnologiyalar.

MODERN METHODS OF MANAGING PROBLEM LOANS OF COMMERCIAL BANKS

Abstract. This article analyzes the modern methods used by commercial banks in the management of problem loans. Issues of modern approaches to effective management of troubled loans are also addressed, including credit monitoring, restructuring, asset management company activities, and the use of digital technology. Based on the results of the analysis, recommendations are developed for the formation of an effective system for managing problematic loans for commercial banks of Uzbekistan.

Keywords: problem loans, commercial banks, credit risk, restructuring, asset management companies, digital technologies.

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ УПРАВЛЕНИЯ ПРОБЛЕМНЫМИ КРЕДИТАМИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

Аннотация. В этой статье проанализированы современные методы, используемые коммерческими банками для управления проблемными кредитами. В ней также рассмотрены современные подходы, используемые для эффективного управления проблемными кредитами, включая кредитный мониторинг, реструктуризацию,

деятельность компаний по управлению активами и использование цифровых технологий. По результатам анализа выработаны рекомендации по формированию эффективной системы управления проблемными кредитами для коммерческих банков Узбекистана.

Ключевые слова: проблемные кредиты, коммерческие банки, кредитный риск, реструктуризация, компании по управлению активами, цифровые технологии.

Kirish

Zamonaviy bank tizimida muammoli kreditlar masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Muammoli kreditlar banklarning moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatib, iqtisodiy o'sishni sekinlashtirishi mumkin. Shu bois, tijorat banklari muammoli kreditlarni samarali boshqarish usullarini izlashga majbur bo'lmoqdalar. Aynan shuning uchun maqsad sifatida tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning zamonaviy usullarini tahlil qilish va O'zbekiston bank tizimi uchun tavsiyalar ishlab chiqish tanlangan.

Adabiyotlar tahlili

Maqolani tayyorlashda mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, xalqaro moliya institutlari hisobotlari hamda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari o'rganildi. Adabiyotlar tahlili orqali muammoli kreditlar tushunchasi, ularning turlari, kelib chiqish sabablari va bank faoliyatiga ta'siri o'rganildi. Shuningdek, xorijiy mamlakatlar tajribasi asosida muammoli kreditlarni boshqarishning zamonaviy usullari tahlil qilindi.

Berger va Bouwman [1] tadqiqotlariga ko'ra, muammoli kreditlar banklarning kapitallashuv darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi va ularning kredit berish imkoniyatlarini cheklaydi. Beck va boshqalar [2] esa muammoli kreditlar darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlarda iqtisodiy o'sish sur'atlari sekinlashishini aniqlashgan.

Muammoli kreditlarni boshqarishning zamonaviy usullaridan biri kredit monitoringi hisoblanadi. Acharya va boshqalar [3] tadqiqoti shuni ko'rsatadiki, samarali kredit monitoringi tizimi muammoli kreditlar hajmini kamaytirishga yordam beradi. Bunda raqamli texnologiyalardan foydalanish muhim rol o'ynaydi. Frost va boshqalar [4] fikricha, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar tahlili asosida qarzuluvchilarning kredit qobiliyatini baholash aniqligini oshirish mumkin.

Restrukturizatsiya muammoli kreditlarni boshqarishning yana bir muhim usuli hisoblanadi.

Xu [5] tomonidan o'tkazilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, to'g'ri restrukturizatsiya strategiyasi qo'llanilganda muammoli kreditlarning 60-70 foizini sog'lomlashtirish mumkin.

Aktivlarni boshqarish kompaniyalari (ABK) faoliyati ham muammoli kreditlarni

boshqarishda samarali vosita sifatida qaraladi. Borio va boshqalar [6] fikricha, ABKlar yordamida banklarning balansini muammoli aktivlardan tozalash va ularning kredit berish imkoniyatlarini tiklash mumkin.

Tadqiqot usullari

Ushbu maqolada tahlil va sintez, ilmiy abstraktsiya, umulashtirish va qiyosiy talqin usullari qoidalaridan foydalanilgan. Maqolaning ilmiy asosi bo'lib muammoli kreditlar tushunchasi, ularning turlari, kelib chiqish sabablari va bank faoliyatiga ta'siri o'rganishda amalga oshirish algoritmini mahalliy va xorijiy nashrlarda olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqot ma'lumotlarini taqqoslash orqali shakllantirish hisoblanadi.

Tahlil va natijalar

Adabiyotlar tahlilini umumlashtirish natijasida quyidagi asosiy xulosalarga kelish mumkin, yani:

1. Muammoli kreditlar banklarning moliyaviy barqarorligiga jiddiy tahdid tug'diradi va iqtisodiy o'sishni sekinlashtiradi.
2. Kredit monitoringi tizimini takomillashtirish va raqamli texnologiyalardan foydalanish muammoli kreditlar hajmini kamaytirishga yordam beradi.
3. Restrukturizatsiya muammoli kreditlarni sog'lomlashtirishning samarali usuli hisoblanadi, biroq har bir holatda individual yondashuv talab etiladi.
4. Aktivlarni boshqarish kompaniyalari faoliyatini yo'lga qo'yish banklarning balansini muammoli aktivlardan tozalashga yordam beradi.
5. Raqamli texnologiyalar, jumladan sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar tahlili kredit risklarini baholash va muammoli kreditlarni aniqlash jarayonini takomillashtirar ekan.

Demak, muammoli kreditlarni boshqarishning zamonaviy usullarini O'zbekiston bank tizimiga tatbiq etish masalasini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlariga ko'ra, 2023 yil yakuniga kelib tijorat banklari kredit portfelida muammoli kreditlar ulushi 5,2 foizni tashkil etgan [7]. Bu ko'rsatkich xalqaro standartlarga nisbatan yuqori emas, biroq iqtisodiy beqarorlik sharoitida tez o'sib ketish xavfiga olib kelishi mumkin.

O'zbekiston tijorat banklari amaliyotida muammoli kreditlarni boshqarishning an'anaviy usullari, jumladan garovga murojaat qilish va sud orqali undirish keng qo'llaniladi. Biroq bu usullar ko'p vaqt va resurslarni talab qiladi hamda bank-mijoz munosabatlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, zamonaviy va samarali usullarni joriy etish zarur.

Kredit monitoringi tizimini takomillashtirish va raqamli texnologiyalardan foydalanish O'zbekiston banklari uchun ustuvor vazifa bo'lishi lozim.

Bunda qarzoluvchilarning moliyaviy holati va to'lov qobiliyatini doimiy monitoring qilish, shuningdek katta ma'lumotlar tahlili asosida erta ogohlantirish tizimini yaratish muhim ahamiyatga ega. Restrukturizatsiya amaliyotini keng joriy etish ham muammoli kreditlar hajmini kamaytirishga yordam beradi [8]. Bunda har bir qarzoluvchining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda moslashuvchan yondashuvlarni qo'llash lozim. Masalan, to'lov muddatini uzaytirish, foiz stavkasini kamaytirish yoki qarzning bir qismini bekor qilish kabi usullardan foydalanish mumkin. Aktivlarni boshqarish kompaniyalari faoliyatini yo'lga qo'yish O'zbekiston bank tizimi uchun yangi yo'nalish hisoblanadi. Buning uchun tegishli qonunchilik bazasini yaratish va xalqaro tajribani o'rganish talab etiladi. ABKlar faoliyatini to'g'ri tashkil etish orqali banklarning balansini muammoli aktivlardan tozalash va ularning kredit berish imkoniyatlarini kengaytirish mumkin. Raqamli texnologiyalardan foydalanish muammoli kreditlarni boshqarishning barcha bosqichlarida muhim rol o'ynaydi [9].

Sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar tahlili asosida qarzoluvchilarning kredit qobiliyatini aniqroq baholash, muammoli kreditlarni erta aniqlash va ular bilan ishlashni avtomatlashtirish mumkin [10]. Bu esa bank xodimlarining vaqtini tejash va xatolarni kamaytirish imkonini beradi.

Muammoli kreditlarni boshqarishning zamonaviy usullarini O'zbekiston bank tizimiga joriy etish bir qator afzalliklarga ega. Birinchidan, bu banklarning moliyaviy barqarorligini oshiradi va kredit berish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ikkinchidan, bank-mijoz munosabatlarini yaxshilaydi, chunki muammoli kreditlarni hal qilishda mijozlar bilan hamkorlik qilish imkoniyati paydo bo'ladi.

Uchinchidan, bank tizimiga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi va iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi.

Biroq, zamonaviy usullarni joriy etish jarayonida bir qator qiyinchiliklarga duch kelish mumkin. Masalan, restrukturizatsiya jarayonida banklarning foydasi vaqtincha kamayishi mumkin.

Shuningdek, raqamli texnologiyalarni joriy etish uchun katta investitsiyalar va malakali kadrlar talab etiladi. ABKlar faoliyatini yo'lga qo'yish esa murakkab qonunchilik va institutsional o'zgarishlarni talab qiladi.

Bu muammolarni hal qilish uchun kompleks yondashuv zarur. Birinchi navbatda, muammoli kreditlarni boshqarish bo'yicha milliy strategiya ishlab chiqish lozim. Unda zamonaviy usullarni bosqichma-bosqich joriy etish, zarur qonunchilik bazasini yaratish va kadrlar tayyorlash masalalari o'z aksini topishi kerak.

Markaziy bank tomonidan tijorat banklarini zamonaviy usullarni joriy etishga

rag'batlantiruvchi mexanizmlarni ishlab chiqish ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, muammoli kreditlar ulushini kamaytirishga erishgan banklarga nisbatan yengilroq prudensial talablar o'rnatish mumkin. Xalqaro moliya institutlari va rivojlangan mamlakatlar tajribasini o'rganish hamda ularning texnik ko'magidan foydalanish ham samarali natija berishi mumkin. Bu O'zbekiston bank tizimiga ilg'or xalqaro amaliyotni moslashtirish va xatolardan qochish imkonini beradi.

Xulosa va takliflar

Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning zamonaviy usullarini joriy etish O'zbekiston bank tizimini rivojlantirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning muhim shartidir.

Tahlil natijalariga ko'ra quyidagi asosiy xulosalar va tavsiyalar shakllantirildi:

1. Kredit monitoringi tizimini takomillashtirish va raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali muammoli kreditlarni erta aniqlash va ular bilan samarali ishlash mumkin.
2. Restrukturizatsiya amaliyotini keng joriy etish va har bir holatda individual yondashuvni qo'llash muammoli kreditlar hajmini kamaytirishga yordam beradi.
3. Aktivlarni boshqarish kompaniyalari faoliyatini yo'lga qo'yish uchun tegishli qonunchilik bazasini yaratish va institutsional asoslarni shakllantirish zarur.
4. Sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar tahlili asosida kredit risklarini baholash va muammoli kreditlarni boshqarish jarayonini avtomatlashtirish lozim.

Ushbu tavsiyalarni amalga oshirish O'zbekiston tijorat banklarining muammoli kreditlarni boshqarish tizimini takomillashtirish va ularning moliyaviy barqarorligini oshirishga xizmat qiladi.

REFERENCES

1. Berger, A.N. and Bouwman, C.H., 2013. How does capital affect bank performance during financial crises? *Journal of Financial Economics*, 109(1), pp.146-176.
2. Beck, R., Jakubik, P. and Piloiu, A., 2015. Key determinants of non-performing loans: new evidence from a global sample. *Open Economies Review*, 26(3), pp.525-550.
3. Acharya, V.V., Mehran, H. and Thakor, A.V., 2016. Caught between Scylla and Charybdis? Regulating bank leverage when there is rent seeking and risk shifting. *The Review of Corporate Finance Studies*, 5(1), pp.36-75.
4. Frost, J., Gambacorta, L., Huang, Y., Shin, H.S. and Zbinden, P., 2019. BigTech and the changing structure of financial intermediation. *Economic Policy*, 34(100), pp.761-799.

5. Xu, M., 2019. Resolution of non-performing loans in China. *Asian Economic Policy Review*, 14(2), pp.222-239.
6. Borio, C., Faruqui, M., Egawa, E., Ito, T., Nassr, I.K., Shin, H.S. and Zabai, A., 2018. The treatment of non-performing loans in macroprudential policy. *BIS Quarterly Review*, September, pp.21-35.
7. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, 2023. Tijorat banklari faoliyatining asosiy ko'rsatkichlari.
8. Podpiera, J. and Weill, L., 2008. Bad luck or bad management? Emerging banking market experience. *Journal of Financial Stability*, 4(2), pp.135-148.
9. Ghosh, A., 2015. Banking-industry specific and regional economic determinants of non-performing loans: Evidence from US states. *Journal of Financial Stability*, 20, pp.93-104.
10. European Central Bank, 2017. Guidance to banks on non-performing loans.